

ต่างประเทศ ต่างถิ่น แท้ที่จริงเรื่องเดียวกัน

สรตี ใจสอาด*

หากจะกล่าวถึงนิทานพื้นบ้านของเวียดนามเรื่องหนึ่ง เชื่อว่าหลายคนที่ได้เคยอ่านหรือศึกษาเรื่องราวของประเทศเวียดนาม คงปฏิเสธไม่ได้ว่า “นางเต็มนางก้าม” เป็นตัวละครในนิทานพื้นบ้านเรื่องหนึ่งที่ได้ยินกันมาอย่างช้านาน และหากใครก็ตามที่ไม่ใช่ชาวเวียดนามแล้วเคยฟังหรืออ่านนิทานเรื่องนี้มาแล้วก็คงอดไม่ได้ที่จะระลึกถึงนิทานเรื่องที่มีเนื้อหาและเรื่องราวคล้ายคลึงกันกับเรื่องเต็มก้าม อันเกิดขึ้นในประเทศของตนเช่นกัน

สำหรับประเทศไทย นิทานพื้นบ้าน เรื่อง “ปลาบู่ทอง” มีเนื้อหาล้ายคลึงกันกับเรื่องเต็มก้ามเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในด้านภูมิหลังตัวละคร อนุภาคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลำดับเหตุการณ์ของเรื่องราวทั้งหมด

การศึกษาเปรียบเทียบนิทานเรื่องเต็มก้ามของประเทศเวียดนามกับเรื่องปลาบู่ทองของไทยนั้น ผู้เขียนเห็นว่าหากได้ใช้การศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีแบบข้ามชาติตามแนวทางสากล หรือแนวคู่ขนาน (parallelism) หรือแนวลักษณะร่วมอันเป็นสากลของมนุษยชาติ (archetype) แล้วนั้น จะทำให้มองเห็นลักษณะเด่นของนิทานพื้นบ้านของทั้งสองประเทศที่เหมือนกันได้ ดังจะกล่าวถึงในประเด็นต่างๆ ดังนี้

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

การสร้างภูมิหลังให้แก่ตัวละครนำไปสู่การแสดงให้เห็นว่า “นางเอกถูกรังแก”

ปลาบู่ทอง	เต็มกำม
เศรษฐีมีภรรยาสองคน ต่อมาภรรยาหลวงเสียชีวิต ภรรยาผู้น้อยและบุตรสาวข่มเหงรังแกเอื้อยซึ่งเป็นบุตรของภรรยาหลวงอยู่เสมอ	พ่อและแม่ของเต็มเสียชีวิต เต็มอยู่ภายใต้การดูแลของแม่เลี้ยงซึ่งร่วมมือกับลูกสาวรังแกเต็มอยู่เสมอ

การสร้างภูมิหลังให้แก่ตัวละครเอื้อยและเต็ม นั้น มีลักษณะเดียวกันคือ กำพร้าแม่ ซึ่งปูพื้นฐานให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า เพราะเหตุการณ์ที่ทั้งสองกำพร้าแม่จึงถูกแม่เลี้ยงและลูกสาวร่วมกันกลั่นแกล้งอยู่เสมอ

การมีชีวิตที่ยากเข็ญนำไปสู่การช่วยเหลือจากอำนาจพิเศษ

ปลาบู่ทอง	เต็มกำม
เอื้อยถูกใช้งานอย่างหนัก แม่ของเอื้อยเกิดเป็นปลาบู่ทองคอยดูแลลูก แม่เลี้ยงรู้ความจริงจับปลาบู่ทองมากิน เกิดขของปลาบู่ทองเป็นต้นมะเขือ ต้นมะเขือถูกทำลาย เมล็ดงอกเป็นต้นโพเงินโพทอง	เต็มต้องทำงานอย่างหนัก ถูกน้องกลั่นแกล้ง เทวดามาช่วยเสกปลาบู่ให้น้ำไปเลี้ยง ปลาบู่ถูกจับมากิน เทวดาให้เก็บก้างปลาฝังไว้ใต้ขาเตียงนอน ก้างปลากลายเป็นเสื้อผ้า รองเท้า พาหนะทำให้เต็มได้ไปงานเลี้ยงของพระราชวัง เต็มถูกฆ่าตายเกิดเป็นนกกมัน ขนนกงอกเป็นต้นท้อ ถูกโค่นเอาไปทำหมวกทอผ้า หมวกทอผ้าถูกเผาเป็นถ่าน ถ่านงอกเป็นต้นจัน

อำนาจพิเศษของทั้งสองเรื่องได้รับการช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น โดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันคือการเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาณแห่งสรรพสิ่งต่างๆ ที่น่าสังเกตสำหรับทั้งสองเรื่องนี้คือ การเลือกใช้สัตว์ “ปลาบู่” เป็นตัวดำเนินเรื่อง ทำให้เกิดความเชื่อที่ว่าปลาบู่เป็นที่สิงสถิตของวิญญาณ ในสังคมไทยบางคนไม่นิยมรับประทานปลาบู่ด้วยเพราะเหตุนี้ อีกทั้งต้นไม้ที่งอกออกมาจากซากสัตว์ที่แม้ว่าชนิดของต้นไม้มีความต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ต่างก็เป็นต้นไม้ที่เป็นที่เคารพของคนในท้องถิ่นทั้งต้นโพของไทยและต้นท้อของเวียดนาม (อันได้รับอิทธิพลโดยตรงจากประเทศจีน)

อำนาจพิเศษเป็นส่วนสำคัญที่เข้ามามีบทบาททำให้ผู้อ่านรู้สึกผ่อนคลายหลังจากเรื่องราวดำเนินมาด้วยความตึงเครียดจากการมีใจร่วมรับรู้ความทุกข์ยาก

ลำเค็ญของนางเอก อำนาจวิเศษที่เกิดขึ้นในนิทานนี้มักจะได้รับการยกเว้นการพิจารณาจากแง่มุมแห่งความจริง และอำนาจวิเศษนี้เองเป็นต้นเหตุที่ทำให้นางเอกได้พบกับเจ้าชายซึ่งทำให้เรื่องคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น

การพบกับเจ้าชายเพื่อจาก

ปลาบู่ทอง	เต็มกำม
ท้าวพรหมหัตถ์ต้องการดันไฟเงินไฟทองของเอื้อย จึงถามหาเจ้าของเพื่อขออนุญาตและลงมือถอน ไม่มีใครสามารถถอนดันไฟทั้งสองได้ยกเว้นเอื้อย ทำให้ท้าวพรหมหัตถ์ทราบว่าเอื้อยต้องเป็นผู้มีบุญญาธิการ จึงรับเอื้อยเข้าวังอภิเษกเป็นมเหสี และชงท้ายเรื่อง เมื่อพระลพพาท้าวพรหมหัตถ์เสด็จมาหาเอื้อยที่กุฎิพระฤๅษี	รองเท้าจากก้างปลาของเต็มตกกลางทาง พระราชาเก็บรองเท้าเพื่อตามหาเจ้าของภายในงานพบเต็มเป็นเจ้าของรองเท้า และชงท้ายเรื่องที่พระราชาเสด็จเยี่ยมราษฎร แวะพักที่บ้านยายที่เต็มอาศัยอยู่ด้วย เห็นพลูที่จีบเป็นรูปปิกหงส์

การพบกันของตัวเอกฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ทั้งสองเรื่องเกิดจากการมีส่วนช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจวิเศษ รวมทั้งความสามารถพิเศษเฉพาะที่ไม่มีใครสามารถทำได้ ไม่ว่าจะเป็นการผาติกรรมดันไฟไปปลุกในวัง การจีบพลูเป็นปิกหงส์หรือรองเท้าข้างที่พระราชาเก็บได้ ผู้หญิงที่มาร่วมงานทั้งหมดไม่มีใครได้ได้ยกเว้นเต็มผู้เดียวเท่านั้น แต่การพบกันของเจ้าชายและนางเอกในนิทานทั้งสองเรื่องไม่ได้สำเร็จและสมหวังแต่เพียงครั้งเดียว เมื่อพบแล้วต้องมีการพลัดพรากจากกัน แล้วไปเผชิญชีวิตต่างๆ จึงกลับมาพบกันอีกครั้ง

การผจญชะตากรรมหลังการตายเพื่อกลับมามีชีวิตอีกครั้ง

ปลาบู่ทอง	เต็มกำม
เอื้อยตายด้วยอุบายของแม่เลี้ยง เกิดเป็นนกแขกเต้า อ้ายสั่งให้แม่นกแขกเต้าเพื่อมาทำอาหาร นกแขกเต้าหนีไปได้ด้วยความช่วยเหลือจากหนู ฤๅษีชุบชีวิตนกแขกเต้าฟื้นคืนมาเป็นเอื้อย	เต็มตายด้วยอุบายของแม่เลี้ยง เกิดเป็นนกขมิ้น ก้ามสั่งให้คนฆ่านกตาย ขนนกอกเป็นต้นท้อ ต้นท้อถูกตัดทิ้งนำไปทำเป็นหูกทอผ้า หูกทอผ้าถูกเผา ถ่านจากการเผาหูกทอเป็นต้นจัน เต็มอยู่ในผลจัน หญิงชราเก็บผลจันกลับบ้าน แอบฉีกเปลือกผลจัน เต็มกลับมามีชีวิตอีกครั้ง

นางเอกในนิทานทั้งสองเรื่องยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ข้างๆ พระสวามีที่รัก แม้ว่าจะมีผู้คิดปองร้าย ก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ และได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ ทำให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง

การพบกันอีกครั้งของพระเอกกับนางเอก

ปลาบู่ทอง	เต๋มกำม
เอี้ยยร้อยพวงมาลัยเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมด คล้องคอพระลบ ลูกชายที่เข้าวังเพื่อตามหาพ่อ ท้าวพรหมทัตเสด็จมารับเอี้ยยกลับเข้าวังด้วยตนเอง	พระราชเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร และที่บ้านของยายที่เต๋มอาศัยอยู่ด้วย เห็นพลุที่จับเป็นรูปปึกหงส์ ขอยายดูตัวคนทำ พบว่าเป็นเต๋ม ส่งเกี่ยวมารับกลับเข้าวัง

การพบกันอีกครั้งของตัวเอกทั้งสองฝ่ายนั้น มักจะมีการพิสูจน์ยืนยันว่าเป็นตัวจริงของทั้งเอี้ยยและเต๋ม ทั้งสองเรื่องมีเหตุที่ต่างกันสำหรับการพบเจอ แต่ในท้ายที่สุดทั้งเอี้ยยและเต๋มก็ได้กลับเข้าไปอยู่ในวังโดยเป็นมเหสีเช่นเดิม

การจบเรื่อง

ปลาบู่ทอง	เต๋มกำม
อ้ายยรับอาญา แต่อ้ายฆ่าตัวตายก่อนที่จะถูกตัดสิน ท้าวพรหมทัตสั่งให้คนนำเนื้ออ้ายทำพะแนงส่งไปให้พ่อแม่มกิน	เต๋มหลอกให้กำมลงไปโบบ แล้วใช้น้ำร้อนราดตัวกำม กำมตาย นำไปทำเป็นน้ำจิ้มส่งไปให้แม่มกิน

การจบเรื่องของนิทานทั้งสองเรื่องมีส่วนที่เหมือนกันตรงตามคติพุทธศาสนาว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือคนทำชั่วย่อมได้รับผลกระทบตอบสนอง การตายของทั้งอ้ายยและกำมเป็นไปตามกรรมที่ทั้งสองได้ก่อขึ้นกับพี่สาวของตน สิ่งที่เหมือนกันของทั้งสองเรื่องนี้ในเนื้อหาตอนท้ายที่สุดก็คือ การนำเนื้อมนุษย์ไปประกอบอาหารแล้วส่งไปให้พุกมารับประทาน หากพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้ว ประเด็นนี้น่าจะขัดแย้งกับสังคมพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เพราะนอกจากจะเป็นบาปในการฆ่าชีวิตอีกหนึ่งชีวิตแล้ว ยังทำร้ายจิตใจคนเป็นพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดโดยการให้กินเนื้อลูกตัวเองอีกด้วย

แต่ในท้ายที่สุดเรื่องปลาบู่ทองก็ได้จบเรื่องลงด้วยความสุขสมหวังของทุกคน เมื่อพระโอรสัดส์เสด็จมาโปรดสัตว์ และเทศนาสั่งสอนท้าวพรหมทัต และเอี้ยยให้อภัยพ่อ

และแม่เลี้ยง ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดกรรมที่ผูกเชื่อมต่อกัน ต้องตามชดใช้กรรมกันต่อไป ในภพหน้า พ่อและแม่เลี้ยงของเอื้อยจึงเข้าไปใช้ชีวิตนั้นปลายอย่างมีความสุขในวัง

กรณีศึกษานิทานเรื่องเต็มก้ามของเวียดนามกับนิทานเรื่องปลาบู่ทองของไทยทำให้เห็นว่านิทานที่มีชื่อเรื่องแตกต่างกันและอยู่ต่างวัฒนธรรมกัน แท้จริงแล้วอาจเป็นนิทานเรื่องเดียวกัน กรณีศึกษาเรื่องเต็มก้ามกับปลาบู่ทองทำให้มองเห็นความคิด ความรู้สึกของคนในประเทศต่างๆ ว่ามีลักษณะเป็น “สากล” ดังนั้นการศึกษาวรรณคดี “ต่างประเทศ ต่างถิ่น” จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการค้นในการศึกษาวรรณคดีที่กว้างไกลขึ้น

บรรณานุกรม

- ตรีศิลป์ บุญขจร. *วรรณคดีเปรียบเทียบ: กระบวนทัศน์และวิธีการ*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มปป.
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. *จากซินเดอเรลลาถึงปลาบู่ทอง*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2540.
- Phan Diên Vỹ, Sơn Hà, Nguyễn Giao Cư. *Kho Tàng Truyện Cổ Tích Việt Nam*. (tập 1) Đà Nẵng : Nhà Xuất Bản Đà Nẵng, 2002.